

ТЭМАТЫЧНЫЯ ЗАГАДКІ

У адным клубочку ды сем дзірачак. *(Галава.)*

Поўны хлявец белых авец, а між тых авец баранец. *(Зубы і язык.)*

Адзін гаворыць, двое глядзяць, двое слухаюць. *(Язык, вочы, вушы.)*

Між двух свяціл я пасярэдзіне адзін. *(Нос.)*

Пяць братоў у адну ноч радзіліся, а ростам не роўныя. *(Пальцы.)*

Ні рук, ні ног не мае, а яблыкі страсае. *(Вецер.)*

З неба крупы падаюць. *(Град)*

Вечарам нараджаецца, ноч жыве, а раніцай памірае. *(Раса.)*

Хоць зубоў не мае, а балюча кусае. *(Мароз.)*

З неба ўпаў — усю зямлю, як абрусам, заслаў. *(Снег.)*

Са страхі морква вісіць, да зямлі не дастае, паху не мае, зімой вырастае. *(Лядзяш.)*

Як гукнецца, так і адзавецца. *(Рэха.)*

Стаіць дом на дванаццаць вакон, пад тымі вокнамі па чатыры паны, а ў тых паноў па сем вянок. *(Год, месяц, тыдні, дні.)*

Шэрае сукно лезе ў акно. *(Світанак.)*

Устаў белы бык, у акно пальчык тык. *(Дзень.)*

Прышла чорна маці, усіх паклала спаці. *(Ноч.)*

На паляне сіняй пасецца конік сівы. *(Ноч і месяц.)*

У сінім мяшочку шмат белых парсят. *(Неба і зоркі.)*

Усіх нас корміць, сама есці не просіць. *(Зямля.)*

Без ног бяжыць. *(Вада.)*

Тры таварышы: адзін кажа — пабяжым, другі кажа — паляжым, трэці кажа — паківаемся. *(Вада, камень, трава.)*

Два браты глядзяць у ваду, а ніколі не сыходзяцца. *(Берагі рэчкі.)*

Стукае, грукае і нідзе яго не відаць. *(Гром.)*

Хоць ён побач ідзе, а рукамі не возьмеш. *(Цень.)*

На вадзе родзіцца, а вады баіцца. *(Лёд.)*

Рук многа, а нага адна. *(Дрэва.)*

Паверх лесу агонь гарыць. *(Рабіна.)*

Вісіць — зялёны, ляціць — жоўты, ляжыць — чорны. *(Ліст.)*

Ніхто не палохае, а яны ўсё дрыжаць. *(Лісты асіны.)*

У маленькім гаршчочку смачная каша, ды зачэрпнуць цяжка. *(Арэх.)*

Сядзіць паненка, на ёй чырвоная сукенка, хто ідзе - ёй паклоніцца. *(Суніца.)*

Паміж гор сядзіць Рыгор, капелюшом накрыты. *(Грыб.)*

Сядзіць уroda пасярод агарода, хто да яе кранецца, усякі спыніцца. *(Краніва)*

На градцы - доўгі і зялёны, а ў бочцы — жоўты і салёны. *(Гурок.)*

Круглы хлявец поўны белых авец. *(Гарбуз.)*

І сваё дзіця не забыла, і чужых малаком напіла. *(Карова.)*

Не згубіла, а ўсё шукае, не хворае, а ўсё крэха. *(Свіння.)*

Не прадзе, не тчэ, а людзей аправае. *(Авечка.)*

У адным доме сотні жыхароў, а сям'я адна. *(Вулей.)*

Стаіць бочачка, ні дна, ні вочачка. *(Яйка.)*

Не сякера, а шуміць, не пілот, а ляціць, не змяя, а жаліць. *(Пчала.)*

У нашай нявесты рубашак больш як дзвесце, а вецер павее — і цела відно. *(Курыца.)*

Не кароль, а ў кароне, не гусар, а пры шпорах, гадзінніка не мае, а час знае. *(Певень.)*

Улетку шэранькі, узімку беленькі, доўгія вушы мае, хутка ў лес уцякае. *(Заяц.)*

Хоць малы ён, часам з кулак, але ў рукі не возьмеш ніяк. *(Вожык.)*

Не рыба, а плывец, не конь, а ходзіць, не піла, а рэжа. *(Бабёр.)*

Без страху, без гора, пралятае рэкі і мора. *(Птушка.)*

Крылле ёсць, ды не лятае, ног няма, а не дагоніш. *(Рыба.)*

Жывы — чорны, памрэ — чырвоны. *(Рак.)*

З-за куста шыпуля, за нагу цапуля. *(Змяя.)*

Без станка, без рук, а кросны тчэ. *(Павук.)*

Доўгі насок, тонкі галасок, хто яго заб'е, той сваю кроў пралье. *(Камар.)*

Чоран, ды не воран, рагаты, ды не бык, шэсць ног без капыт, ляціць — вые, сядзе — зямлю рые. *(Жук.)*

Сем тысяч майстроў зрабілі хату без акон і без вуглоў. *(Мурашкі, мурашнік.)*

Зубастыя, а не кусаюцца. *(Граблі.)*

Маленькі, гарбенькі ўсё поле праскача, дамоў прыбязыць — цэлы год праляжыць. *(Серп.)*

Кругленькі, маленькі, а за хвост не падымеш. *(Клубок.)*

Два кальцы, два канцы, а пасярэдзіне цвік. *(Нажніцы.)*

Сівенькая, маленькая, а ўвесь свет абшывае. *(Іголка.)*

Не шкадуюць мяне, мнуць, у печ гарачую кладуць, а як вынуць, дык нажом будуць рэзаць.
(Хлеб.)

Не разыначка я — мяне ж усе смокчуць; не дзяўчыначка я — мяне ж усе цалуюць. (Лыжка.)

Два браты, адзін на аднаго глядзяць, а разам не сыдуцца. (Падлога і столь.)

Вышэй за ўсіх стаіць, навакол глядзіць, у белай кашулі і люльку курыць. (Комін.)

Каля носа ўецца, а ў рукі ўзяць не даецца. (Дым.)

Побач стаяць, на вуліцу глядзяць, а сябе ніколі не бачаць. (Вокны)

Пад адной страхой чатыры браты стаяць. (Стол.)

Мае чатыры нагі, ды не ходзіць, мае пер'е, ды не паляціць, мае душу, ды не заўсёды.
(Ложак.)

Бярвёны абчэша, палена расколе, сама не імкнецца, як іншы да славы, стаіць сабе ціха ў куточку за лавай. (Сякера.)

І са звонам, і са спевам угрызаецца ў дрэва, раз - наперад, раз - назад, зубы ззяюць і апілкі ўніз ляцяць. (Піла.)

Зверху голы, знізу лахматы, цяплом багаты. (Кажух.)

Як вазьму цябе ў руку, трапна б'еш ты па цвіку. (Малаток.)

Удзень, як абруч, уначы, як вуж, хто адгадае, той будзе мой муж. (Папрузка.)

Між пяці бочак залаты вяночак. (Пярсецёнак.)

Вярхом сядаю, на каго не знаю, знаёмага ўбачу, адразу саскочу. (Шапка.)

Два браты ўцякаюць, а два даганяюць, але ж ні пярэднія не могуць уцячы, ні заднія дагнаць.
(Колы.)

Бягуць два панічы, задраўшы лычы. (Сані.)

Еду, еду — ні дарогі, ні следу. (Лодка.)

Імчыць конь, вочы — агонь, сто вазоў прэ, народ вязе. (Цягнік.)

Ідзе то ў гару, то ў даліну, то лесам, то полем, а сама не паварушыцца. (Дарога.)

Ноччу маўчыць, удзень гамоніць, маці другая — дзяцей навучае. (Школа)

Не куст, а з лісточкамі, не рубашка, а сшыта, не чалавек, а расказвае. (Кніга.)

Без крылаў, а ляціць, без языка, а гаворыць. (Пісьмо.)

Ляжыць палена, а ў сярэдзіне сэрца. (Аловак.)

Крылаў не маю, а хутка лятаю, сам мяне выпусціш, ды потым не зловіш.
(Слова.)

З выгляду — мячык на восі стаячай, а сіла такая — усю зямлю трымае.
(Глобус.)

У лесе сцята, у краме ўзята, на руках плача. (Скрыпка.)

Увесь свой век ходзіць, а з месца не сходзіць. (Гадзіннік.)

Яго б'юць, а ён не плача. (Мяч.)

Языка не мае, а гаворыць і спявае. (Радыё.)

На страсе жораў стаіць, у хаце на сталае скрыпка стаіць, у пакоі святло патушана, а ўвесь свет відаць. (Тэлевізар.)

Бяжыць па вадзе, а на кані не дагоніш. (Цеплаход.)

Маленькая, залаценькая, высокая вісіць, у зямлю глядзіць. (Электрычная лямпачка.)

Ляцеў, гудзеў, спусціўся і сеў. (Самалёт)

ЗАГАДКІ – ПЫТАННІ

Што сіне не сінячы? (Неба.)

Што бела не белячы? (Снег.)

Што чорна не чэрнячы? (Воран, сажка.)

Чаго на свеце багацей няма? (Зямля.)

Хто ляціць без крылаў? (Вецер.)

Што без вады плавае? (Воблака.)

На чым знаку не наложыш? (На агні і вадзе.)

Што чалавеку самае мілае? (Сон.)

Без чаго чалавек жыць не можа? (Без сну.)

Што хутчэй за ўсё на свеце? (Думка.)

Хто гаворыць на ўсіх мовах. (Язык.)

Што без слёз плача? (Скрыпка.)

Што на свеце ўсім трэба. (Назва, імя.)

Што ў хаце, ды не бачна? (Цяпло.)

Чаго не абнясеш вакол хаты? (Вады ў рэшаце.)

Якога дрэва больш у лесе? (Круглага.)

Што робіць дворнік, калі ў яго на галаве сядзіць верабей? (Спіць.)

Чаму карова кладзецца? (Бо садзіцца не ўмее.)

Пад які куст заяц садзіцца, калі дождж ідзе? *(Пад мокры)*

Ці можа страус назваць сябе птушкай? *(Не, бо гаварыць не ўмее.)*

Дзе гарады без людзей, а рэкі без вады? *(На глобусе, на карце.)*

Дзе мароз улетку водзіцца? *(У халадзільніку.)*

ЗАГАДКІ - РЫФМАНКІ

У траве, як аганькі, ружавеюць вугалькі.
Іх вадою не зальеш, рук і ног не апячэш.
Дзень і ноч гараць, палаюць,
Смак яны мядовы маюць. *(Суніцы.)*

Чырвонае цельца, каменнае сэрца,
Вінная на смак, а завецца як? *(Вішня.)*

На тоненькай ножцы
Стаіць,
Сонейкам на неба
Глядзіць. *(Сланечнік.)*

Ён у самы санцапёк
Падстаўляе сонцу бок.
Колерам зеленаваты,
У цяльняшцы паласатай. *(Кавун.)*

Летам я — рагатая,
Восенню хвастатая.
Хоць і горкая зусім,
Ды патрэбная ўсім. *(Цыбуля.)*

Стаіць аднаногі ў зялёным халаце,
а добра прыгледзіся — латы на лаце. *(Качан капусты.)*

Вырасла ў гародзе сонца!
Сядзіць сабе на мурку
У чырвоным каптурку.
Хто не пройдзе —
Спыніць крок,
Каб сарваць той каптурок. *(Суніца.)*

Каля плота расце,
Як даткнешся — апячэ. *(Краніва.)*

Рос, вырас,
З куста вылез,
Па кустах пакаціўся,
На зубах раскусіўся. *(Арэх.)*

Маленькая паненачка
Схавалася ў цянёк.
Чырвоная сукеначка,
а беленькі пянёк. *(Маліна.)*

У лужку-лужочку
выраслі сястрычкі:
Залатое вочка,
белыя раснічкі. *(Рамонкі.)*

Стаяць каля сценкі Юлькі,
На іх белыя кашулькі.
Сэрцы іх залатыя,

Адгадайце, хто такія? (*Рамонкі.*)

Ніколі шапкі не здымае,
Бо ні адной рукі не мае. (*Грыб.*)

Урадзіўся ён высокі,
Шаўкавісты, сінявокі.
Апранае нас здавён...
Здагадайцеся, хто ён? (*Лён.*)

Ля дарогі — шарык белы,
Вецер дзьме, а шарык цэлы.
А як дзьмухнуць хлапчукі —
Пух ляціць ва ўсе бакі. (*Дзьмухавец.*)

Цвіту ўсё лета я,
Жыву звычайна ў жыце.
Нашу хлапечае імя.
Як зваць мяне, скажыце? (*Васілёк.*)

Адна я ў лесе з белаю карой.
Багата сокам веснавой парой. (*Бяроза.*)

Я зацвітаю кожным летам
не пышным — ледзь прыкметным цветам.
Але як толькі зацвіту,
дык пчолы чуюць за вярсту. (*Ліна.*)

Я засцілаю дол ігліцай.
Спрадвеку слаўлюся жывіцай. (*Сасна.*)

І ў сто гадоў я малады.
Маё насенне — жалуды. (*Дуб.*)

Стаіць у лесе дрэўца,
пад ветрам лёгка гнецца,
а гронкі ягадак гараць,
і снегіры да іх ляцяць...
Хто здагадаецца,
як дрэўца называецца? (*Рабіна.*)

Заўсёды, летам і зімой,
мае іголачкі са мной.
Галінак у мяне багата.
Я сустракаю з вамі свята. (*Елка.*)

З людзьмі сябруе,
Хату вартуе,
Жыве пад ганкам,
Хвост абаранкам. (*Сабака.*)

З грывай, а не конь,
з рагамі, а не бык,
з барадой, а не казёл.
Гучна-гучна зароў
Цар пушчанскіх звяроў. (*Зубр.*)

Гальчастыя рогі,
хуткія ногі,
колер поўсці — залаты.
Хто я, ці ведаеш ты? (*Алень.*)

У вадку нырае смела,
хатку ён будзе ўмела,
Пад вадой і на вадзе
будаўніцтва ён вядзе. (*Бабёр.*)

Ён прысмакаў з'еў нямала,
а калі харчоў не стала,
лапу смокчучы, заснуў,
ледзьве не праспаў вясну. *(Мядзведзь.)*

У рыжай разбойніцы
хвост, як мятла.
Ад кары ўцякла –
сляды замяла. *(Ліса.)*

З ялінкі на ялінку,
з галінкі на галінку
скача агеньчык жывы...
Хто гэта? Знаеце вы? *(Вавёрка.)*

Мышак ловіць, ды не коцік ён,
І лісты носіць, ды не паштальён.
Каб лісе не трапіць на зубок,
У калючы скруціцца клубок. *(Вожык.)*

Маленькі шарык пад лаўкай шарыць,
Збірае крошкі, баіцца кошкі. *(Мышка.)*

Адгадайце, хто такі
На нагах гусіных
Сярод быстрае ракі
Збудаваў плаціну. *(Бабёр.)*

Маленькія лапкі,
На лапках царапкі,
Ціхенька ступае,
Мышак выглядае. *(Кот.)*

Ідзе паважнаю хадою,
Нясе бліны пад барадою. *(Певень.)*

Ён па лесе скок ды скок,
Косіць вокам з боку ўбок.
У дупле вавёрка — шчоўк!
А яму здаецца — воўк. *(Заяц.)*

У стаўку купаўся,
Ды сухім застаўся.
І пайшоў, гарласты,
У чырвоных ластах. *(Гусак.)*

Цэлы дзень лятаю,
Усім дакучаю.
А ноч настане,
Тады адпачываю. *(Муха.)*

Да яліны, да сасны
Доктар прыляцеў лясны.
Палячыў сасну, яліну
І высокі бор пакінуў,
Паляцеў у той лясок,
Дзе бярозавы піў сок. *(Дзяцел.)*

Хапаткія ў мяне крылы,
Хвосцік востры, нібы вілы,
З гліны я гняздо лятлю,
Мошак на ляту лаўлю. *(Ластаўка.)*

У чырвоных ботах,
Ходзіць па балоце,

Захаваўшы лапкі,
Спрытна ловіць жабкі. *(Бусел.)*

Што за беленькая мушка
Апусцілася на вушка.
Ледзь чутно паказытала,
Штосьці вушку пашаптала
І праз міг яе не стала. *(Сняжынка.)*

То ціхмяны, то ўзвіваецца,
Не сабака, а пужаецца.
Паказвае языкі.
Адгадайце, хто такі? *(Агонь.)*

Месца ёсць у той каталцы
Хмарам, сонейку, вясёлцы.
Там аблокі, зоркі, месяц...
Хто яна, што столькі месціць? *(Неба.)*

З ёй спаткаешся тады,
Як захочацца вады,
І цалуеш ты яе
Кожны раз, як піць дае. *(Шклянка.)*

Напіўся, наеўся,
На агонь усеўся,
Кашу зварыў
І нас накармаў. *(Гаршчок.)*

Вузкі, быццам веташок,
Ён травы нажне мяшок,
А калісьці ў полі дбайна
Жыта жаў замест камбайна. *(Серп.)*

Конь сталёвы, аўса не просіць,
А арэ і косіць. *(Трактар.)*

Ходзіць полем з краю ў край,
Рэжа чорны каравай. *(Трактар.)*

Што гэта за машына,
Што разам і жне і малоціць.
А ідзе —
ажно зямлю калоціць. *(Камбайн.)*

Жалезны конь, у жываце агонь,
Есці не просіць, а жне і косіць.
Па полю ўлетку паўзе,
Траву хутка грызе. *(Касілка.)*

Не крот, а капае,
Лап не мае,
А сеянае з зямлі
Выкідае. *(Бульбакапалка.)*

Гусь па вуліцы ідзе,
Дзюбай вуліцу грызе. *(Экскаватар.)*

Гудзе, як пчала, ляціць, як страла,
Крыламі не махае, хто адгадае? *(Самалёт.)*

Плыве ў прасторы,
Ды не ў моры,
Караблём завецца,
А ля зорак уецца. *(Касмічны карабель.)*

Па тканаму мору жалезны карабель плыве,
Мора пад ім шуміць, услед высыхае.

Сам жа карабель тады кранецца,
Як да сцяны прыпрэцца. *(Электрычны прас.)*

Яна на яго злосна бурчэла,
Кідала яго і вярцела.
Яно ж пасля гэтага
Памаладзела. *(Пральная машына.)*

Мае колы — ды не паравоз,
Мае стужку, але не матрос.
Музыкай частуе ён,
А завуць... *(Магнітафон.)*

Я не чарапаха — робат,
Але працаваць люблю,
Я не слон, але ў свой хобат
З дывана ўвесь пыл лаўлю. *(Пыласос.)*

Праз палі, масты, лясы
Ляцяць словы-галасы.
Дзякуючы правадам
Кажуць тут, а чуюць там. *(Тэлефон.)*

Пілавінне рассяваю
І ў час працы я спяваю.
Лес заўжды мяне чакае,
Адгадай, хто я такая? *(Піла.)*

Коўдру, крупы, бохан хлеба —
Я ўмяшчаю ўсё, што трэба.
А сам еду на спіне.
Хто я, ведаеш, ці не? *(Рукзак, Заплечнік.)*

Б'е яго спартсмен ракеткай,
Ён не крыўдзіцца за гэта.
І ніколі ён не плача:
Ні калі ляжыць ці скача. *(Тэнісны мяч.)*

Лета ўсё адным заняты —
Кожны дзень спялю зярняты.
Не асыплюся на дол —
Хлебам я прыйду на стол. *(Колас.)*

ЗАГАДКІ ЗАГАДВАЮЦЬ ДЗЕЦІ

Вісіць сіта не рукамі звіта. *(Павуцінне.)*
Ляціць — вурчыць. *(Жук.)*
Пад соснамі, пад елкамі ляжыць клубок з іголкамі. *(Вожык.)*
Паўзун паўзе, іголки вязе. *(Вожык.)*
Летам — шэранькі, зімой — беленькі. *(Заяц.)*
Летам апранаецца, зімой распранаецца. *(Дрэва.)*
Не агонь, а пячэцца. *(Краніва.)*
Ляціць, а не птушка, вые, а не звер. *(Вецер.)*
Хто гуляе ўсюды на свеце? *(Вецер.)*
Хто зірнуў так рана ў аконца? *(Сонца.)*
Хто нас поіць празрыстай вадзіцай? *(Крыніца.)*
Хто стаіць у зялёных іголках? *(Елка.)*

Шчыплюць траўку каля рэчкі
У цёпрых кажущках... *(авечкі).*

Цёплым сонейкам сагрэта,

Прайшло радаснае... (лета).

Па цвічку тук-ток
Б'е жалезны... (малаток).

Не клубок і не гарлачык,
Хоць і кругленькі наш... (мячык).

Дыялогі з прыказкамі ці прымаўкамі

• Я вам прачытаю кароткую размову, а вы скажаце якую прыказку вы пачулі ў гэтай размове.

- Бабуля, навошта ты аддала маю ляльку Галінцы?
- У цябе пяць лялек, а ў Галінкі адна. І я памятаю, ты казалася, што з гэтай лялькай больш не будзеш гуляць.
- А цяпер я хачу з ёю гуляць.
- Ай-яй-яй, як непрыгожа! Не шкадуй, унучка. *Дай божа, даваць, а не прасіць.*

- Ты што гэта робіш з катом, Яська?
- Гуляю.
- Ты яго мучыш, тузаеш. Каб з табою так гулялі ці добра было б табе?
- Нядобра.
- Ну дык вось: *не рабі другому, што не любася самому.*

- Мама, пашый маёй ляльцы сукеначку.
- Сама, дзяўчынка, паспрабуй.
- Я не ўмею.
- *Не святыя гаршкі лепяць.* Пастарайся і зробіш.

- Тата, давай пагуляем з табою ў шашкі.
- Я, сынку, заняты. Трэба кончыць працу.
- А мне сумна.
- Знайдзі сабе заняткаў. Памый свае насоўкі шкарпэткі. *Хто працуе, той не сумуе.*

- Бабулька, ты казалася, што мы пойдзем гуляць.
- Пойдзем, унучка, але скажы, ці памыла ты ўжо посуд?
- Я потым памыю.
- Не. *Адклад не ідзе ў лад.* Памый чысценька посуд, а тады і пойдзем.

- Мама, хутчэй канчай прасаваль, пойдзем у грыбы, а то сцягнее. - *Спяшыць — людзей намяшыць.* Не глядзі, каб скорася, а глядзі, каб добра. Яшчэ паспеем і грыбоў назбіраць.

- Сёння ў нас у хаце ні мукі пылінкі, ні солі драбінкі.
- Я зараз, матуля, збегаю ў краму і ўсё, што трэба, куплю.

- Пад'еў, сынку? Цяпер ідзі травы нарві і свіней накармі.
- Я то ўсё з'еў і зубоў не пагрэў.
- Няўжо не пад'еў? Дык я зараз дам табе дабаўкі.

- Добры дзень вам! Як гадуецяся?
- А нічога. *Жывём, хлеб жуём!* А ты ці здаровы?
- *Я здаровы, як рыжок баровы.*

- Ты, хлопча, пачакай. Я разбагацею і тады куплю табе гармонік і скрыпку.
- Дзядзька Піліп, вы ж не любіце працаваць. *Тады вы будзеце багаты, калі парсюк будзе рагаты.*

- Ты пад'еў, Васілёк?
- Дзякую, з'еў кашу — пацеху нашу. І запіў малаком.
- Бачу, бачу. *Як наеўся і напіўся, дык і добранькі зрабіўся. А цяпер бярыся за працу.*

- Пара, Алінка, пара абедаць. Мый рукі і сядай за стол.
- Мама, *абед не заяц, у лес не ўцячэ.*

- Бабуля, мне цёмна. Запалі святло, а то есці нязручна.
- Хошць святла. *Міма рота лыжку не носяць.*

- Хутчэй, хугчэй, бабуля, а то спознімся. - Не спяшы. Добранька апраніся. Завяжы шалік. Зашпілі гузікі.
- *«Не завязаўшы аборы, не спяшы да Тадоры, — гаварыла мая мама.*

- Якую прыказку вы б хацелі запомніць і расказаць сваёй маме, тату, дзядулю, бабулі?

*Лепш сто сяброў, як сто рублёў.
Не зыч ліха другому, каб не давялося самому.
З кім пазнаешся, такім і станешся.
У суседстве жыць — адзін аднаму служыць.
У дзіравым вядры не носяць вады.*

- Цікава, якая прыказка вам найбольш спадабаецца.

*Прыйдзе тая нядзеля, што і ў мяне будзе вяселле.
Сем разоў адмер, адзін раз адрэж.
Хто вінен, аддаць павінен.
Дзякуй, як дасі, а калі не дасі, то й сам не прасі.*

- Паслухайце прыказкі аднолькавыя па значэнню. Што яны значаць, пра што нам кажуць? Цікава жыць на свеце, але складана. Бывае вельмі цяжка. Якая з прыказак найбольш падабаецца вам?

*Жыць — не мех шыць.
Век пражыць — не кашулю пашыць.
Жыццё пражыць — не лапці сплесці.
Век звекаваць — не пальцам паківаць.
Век пражыць — не мора пераплыць.*

- Цікава ведаць, ці падобныя вось гэтыя прыказкі? Чаму яны нас вучаць? Ці добра, калі чалавек шмат гаворыць?

*Пяць разоў падумай, адзін скажы.
Менш гавары, больш пачуеш.
Трымай язык на прывязі
Гавары, што ведаеш, але ведай, што гаворыш.*

- Ці падобныя вось гэтыя прыказкі? Што яны значаць? Як чалавеку лягчэй жыць: аднаму ці разам з іншымі людзьмі? Як лягчэй рабіць? Аднаму ці ў калектыве, сям'ёй, гуртам, талакой?

*Адзін у полі не воін.
Адзін дуб у полі, то не лес.
Адна пчала мёду не наносіць.
Адна галавешка не гарыць, а толькі тлее.*

- Прыказкаю можна ахарактарызаваць чалавека, сказаць, які ён: добры ці дрэнны, гультаяваты ці працавіты, няўмека ці майстра, марудны ці жвавы. Прыказка паказвае якасці чалавека.

Вось паслухайце і скажыце, пра якога чалавека гэтыя прыказкі: пра гультаяватага ці працавітага?

На яду мастак, а да работы сяк-так.
Есць за вала, робіць за камара.
Як зачэпіцца за пень, дык і прастаіць цэлы дзень.
Многа робіць языком, ды мала рукамі.
Ён і муху з носа не згоніць.

- Падумайце, калі ласка, а гэтыя прыказкі пра якога чалавека: пра недарэку, няўдаліцу, ці пра спрытнага, стараннага работніка.

Ласы ля гатовага вогнішча рукі пагрэць.
Зрабіць і сам зробіць, толькі перарабляць просіць.
За сто работ бярэцца, а ні адна не ўдаецца.

- Пра каго ідзе гаворка ў гэтых прыказках: пра маруду ці жвавага спрытнага чалавека?

Пакуль адзін бок абстрыжэ, дык другі абрасце.
Як ляжа спаць, дык забудзецца ўстаць.
Пашлі дурнога, за ім другога.

- Ці добры чалавек, які разважае такім чынам?

Абы сабе добра, а там хоць трава не расці.
Па маёй смерці, няхай тут хоць ваююць чэрці.
Што тваё, то й маё, а што з майго, то табе не да таго.
Ён любіць толькі самога сябе і то толькі адзін раз у год.

- Скажыце, калі ласка, ці падабаецца вам упарты чалавек, пра якога складзены вось гэтыя прыказкі.

Яго не ўпросіш ні просьбаю ні грозьбаю.
Горды ды ўпарты — нікуды не варты.

- Ці хацелі б вы быць такім чалавекам, пра якога гавораць вось гэтыя прыказкі?

Малады верабей, ды спрытны.
Нікому вады не замуціць.
Такі вёрткі, што ў ступе таўкачом не пападзеш.
Як кот шкадлівы, а як заяц баязлівы.
У яго і ўзімку лёду не дастаць.
Фарсун, што тычкай носа не дастаць.

- Ці добра так рабіць? Якія людзі так робяць? Неспагадлівыя? Незычлівыя? Несумленныя?

Сваё хваліць, а чужое пад плот валіць.
Выхваляўся пустак, ды не зрабіў ніяк.
Ласы на чужыя каўбасы.

- Вытлумачыць гэтыя прыказкі нам дапамогуць пытанні.

Агарод любіць гарбатую бабу.

Чаму? Што гэта за бабу гарбатая? Як мы працуем на агародзе: стоячы ці сагнуўшыся?

Хто найбольш працуе на градах — поле, матыкуе, садзіць: мужчына ці жанчына?

Садок летам, што кажух зімою.

Ці любім мы садок летам? Што мы робім летам у садку?

Чаму мы любім садок летам? Ці любім ^гы кажух зімою? Чаму мы любім кажух зімою?

Хто есці хоча, той мусіць быць у поце.

Што трэба рабіць, каб было што апранаць, есці? Працаваць. Як працаваць? Старанна? Рупліва? Многа? А калі чалавек працуе вельмі старанна, калі завіхаецца за работай, дык і потам абліваецца.

Паспрачаліся за мех, а ў мяху смех.

Ці можа быць у мяшку смех? А што было ў мяшку? Нічога. Дык за што яны спрачаліся? За вартае што-небудзь ці за дробязь, глупства? А цяпер скажыце, калі мы ў размове можам сказаць гэту прыказку.

- Паслухаем і пагутарым. Перш чым я скажу вам прыказку, трошкі пагутарым.

Чалавеку вельмі патрэбны прыяцель, блізкая, родная душа, той, хто б цешыўся з ім разам у радасці і спачуваў у бядзе. А як заслужыць такія адносіны да сябе? Сваёй дружбай, дабрынёй, спачуваннем. Ёсць такая прыказка: «*Прыяцеля за грошы не купіш*». Для гутаркі можна выкарыстаць такія прыказкі.

*Работа і корміць і поіць.
Хто працуе, той не сумуе.
Дай кароўцы бурачка, дасць кароўка малачка.
Дарагая тая хатка, дзе радзіла цябе матка.
Як ты да людзей, так і людзі да цябе.
Ласкавае слова, што веснавы дзень.
Які дубок, такі клінок, які бацька, такі сыноч.
Хто пытае, той шмат знае.
Ад ляготы чакай бядоты.
Сам сябе не хвалі, няхай людзі пахваляць.*

- Знайдзі адказы на гэтыя пытанні.

Ці закрывеш дурную галаву шапкаю?
(*Дурную галаву шапкаю не закрывеш.*)

Што страшней згубіць: розум, здароўе ці грошы?
(*Грошы згубіў — нічога не згубіў, здароўе згубіў — палавіну згубіў, розум згубіў — усё згубіў.*)

Ці бывае вялікі дуб з малым карэннем?
(*Вялікага дуба з малым карэннем не бывае.*)

Што лепш, павага ці знявага?
(*Лепш павага, як знявага.*)

- Гэтыя пытанні нам дапамогуць скласці прыказкі і прымаўкі. Давайце паспрабуем адказаць на іх разам. Гэта так цікава!

*Ці заснеш, не заплюшчыўшы вочы?
Ці трэба адкладваць на заўтра тое, што можна зрабіць сёння?
Ці дружыць агонь з вадою?
Ці можа быць ад малой іскры вялікі пажар?
Ці бачыць сава ўначы?
Ці бывае ягада без кветак?
Што лягчэй зрабіць: зламаць ці наладзіць?
Ці грэе вушы абяцаная шапка?
Ці астрыжэш голую авечку?
Што лягчэй: добра работу рабіць ці ў далоні пляскаць?
Ці сена ідзе да казы, ці каза ідзе да сена?
Ці напхаеш дзіравы мяшок?
Ці напоўніш бяздонную бочку?
Што бачыць далей: вока ці розум?
Ці можна купіць розуму?
Без чаго горш: без розуму ці без здароўя?
Ці льюць ваду ў калодзеж?
А ў лес дровы возяць?
Ці можна з быка надаіць малака?
Ці вялікі звер для мышы — кот?
Ці наносіш ваду ў дзіравым вядры?
Ці вычарпаеш лыжкаю мора?
Ці можна верыць казлу ў капусце, а ваўку ў авечках?
Ці можна выкруціць ваду з сухой анучы?
Ці можна насіць агонь у шапцы?*

Ці накорміш каня з кішэні?

Хто ўзімку галадае: той, хто летам халадку шукае, ці той хто не шукае?

Што лягчэй зрабіць: з'есці яблык ці вырасіць яблыню?

Ці адплацяць нам птушачкі вясною, калі мы іх пакормім зімою?

Ці лёгка зашпіліць гузік адным пальцам?

Ці рада птушка вясне, а дзіця маці?

Ці добра таго вучыць, хто хоча ўсё ведаць?

Ці ўсё тое золата, што блішчыць?

ГУЛЬНІ

Гульня для дзіцяці — гэта захапляючы занятак, які прыносіць шмат радасці, задавальнення. Усе дзеці - больш і менш здольныя, больш і менш развітыя — могуць і ўмеюць прымаць удзел у гульнях як роўныя. Гэта пачуццё роўнасці, адчуванне свайго актыўнага, мэтанакіраванага ўдзелу ў дзеянні, надзея на выйгрыш даюць дзіцяці стымул пераадолець сарамлівасць, няўменне гаварыць на мове, якую яно дрэнна ведае і недастаткова добра засвойвае ў працэсе навучання. Дзеці звычайна спаборнічаюць у гульні, а жаданне стаць пераможцам мабілізуе думку, маўленчыя навыкі і ўменні ўдзельнікаў гульні. Таму мы не можам не звяртаць увагі на багатыя магчымасці гульні ў вывучэнні мовы. У гульні дзеці вучацца мове радасна. А гэта вельмі многа. Апрача таго, ёсць народныя гульні, якія знаёмяць дзяцей з бытам, культурай беларускага народа. Пра гэта таксама варта памятаць.

Выхаваўчы эффект гульні залежыць ад атмасферы, якую стварае педагог, ад яго актыўнага ўдзелу ў гульні, ад яго эмацыянальнасці. Яшчэ важна памятаць аб пачуцці меры. Нават самыя цікавыя гульні не варта зацягваць, інакш дзеці зморацца. Пераможцаў карысна адзначыць пахвалай, падарункам.

Што гэта?

Выхавальнік прапануе пагуляць у настаўніка і вучняў. Паказвае, напрыклад, малюнак алоўка і пытаецца:

- Скажыце, калі ласка, што гэта такое?

- Гэта аловак.

Педагог паказвае іншыя рэчы або малюнкi і кожны раз задае адно і тое ж пытанне. Нарэшце ён кажа:

- Я ўжо стамілася вас пытаючы. Хто мне хоча дапамагчы? Хто будзе настаўнікам?

Безумоўна, жадаючых шмат. Тады педагог прапануе:

- Давайце падзелімся на дзве каманды — каманду настаўнікаў і каманду вучняў. Лепшая каманда (я буду суддзёй) атрымае прыз.

Што ў маёй торбачцы?

Дзеці, прыгадаем, якія рэчы бываюць у кухні: на сталe, на сцяне, у шафцы, у халадзільніку. Кожны з вас называе адну рэч. Не паўтарайце таго, што скажа ваш сябра. Хто памыліцца — паўторыць назву рэчы, назаве тое, чаго ў кухні не бывае, альбо нічога не скажа, дае фанта, а ў канцы гульні мы яму прысудзім выкуп. (Дзеці называюць: вазон, люстэрка, апалонік, абрус, сурвэткі, ножык, відэльцы, лыжкі, ваза, кветкі, соль, цукар, мука, масла, мяса, вяршкі, сода, воцат, цукеркі, мука.)

А цяпер глядзіце: у мяне поўная торбачка рэчаў. Я буду пытацца, а вы адказваць. Што ў маёй торбачцы?

- Сурвэткі.

- Так. У маёй торбачцы ёсць сурвэткі. А што яшчэ ёсць у маёй торбачцы? (Дзеці называюць розныя прадметы.) А цяпер суддзя праверыць маю торбачку, і калі ў ёй не будзе таго, пра што я сказала «ёсць», дык вы прысудзіце мне выкуп.

Дзе мой аловак?

- Я згубіла аловак. Хто мне дапаможа знайсці яго? Хто падкажа, дзе ён можа быць? Як ты думаеш, Петрусёк?

- Можа ён у сумцы?
- Зараз пабачым. Не, няма там.
- Можа ён у кішэні? (На сталае, у кніжцы, пад сталом, пад газетай, пад часопісам, на падлозе.)
- Малайчына, Жэнік. Ты мне дапамог знайсці аловак. табе за гэта цукерка!

Што можна зрабіць з кнігай?

- Раздзелімся на дзве каманды. Выйграе каманда, якая прыдумае больш адказаў. Калі вы будзеце затрымлівацца з адказам, я ціхенька падкажу адным словам, а вы адкажаце цэлым сказам. Добра?
 - Дзеці, што можна зрабіць з кнігай? (Чытаць.)
 - Кнігу можна чытаць. (Узяць у рукі.)
 - Кнігу можна ўзяць у рукі. (Пакласці ў партфель.)
 - Кнігу можна пакласці ў партфель. (Разгарнуць.)
 - Кнігу можна разгарнуць. (Загарнуць.)
 - Кнігу можна загарнуць. (Напісаць.)
 - Кнігу можна напісаць.
 - Што можна зрабіць з мячыкам (з лялькай, з вадою, з кветкай і г. д.)?
- За кожны правільны адказ каманда атрымлівае ачко.

Без чаго людзі не могуць жыць?

- Дзве каманды набіраюць ачкі за адказы на пытанні.
- Без чаго людзі не могуць жыць? (Без вады.)
 - Людзі не могуць жыць без вады. (Без паветра.)
 - Людзі не могуць жыць без паветра. (Без ежы.)
 - Людзі не могуць жыць без ежы. (Без агню.)
 - Людзі не могуць жыць без агню. (Без цяпла.)
 - Людзі не могуць жыць без цяпла. (Без хаты, без дамоў.)
 - Людзі не могуць жыць без дамоў. (Без працы.)
 - Людзі не могуць жыць без працы.

Адгадай!

- Вы паміж сабою, каб я не чула, дамовіцеся, якую жывёліну мне загадаць. А я буду ўгадваць. Калі я адгадаю, вы мяне пахваліце, а калі не — прысудзіце мне выкуп.
- Гэта жывёліна поўзае?
 - Не, не поўзае.
 - Гэта жывёліна лятае?
 - Не, не лятае.
 - Гэта жывёліна бегает?
 - Так, бегает.
 - Гэта жывёліна есць траву?
 - Так, есць.
 - Гэта жывёліна палохаецца, як убачыць мяне?
 - Не, не палохаецца.
 - Гэта жывёліна жыве ў хляве?
 - Так.
 - Гэта жывёліна дае нам малачко?
 - Так.
 - Карова?
 - Малайчына!

Карагодная гульня «Маша»

Усе становяцца ў кола, пасярэдзіне знаходзіцца Маша з завязанымі вачамі. Дзеці прыгаворваюць:

Маша, ты пацеха наша!
 Ручкі з золата, ножкі з долата,

Валасы кудлатыя, а вочы зыркатыя.

Маша хапае каго-небудзь з кола і спрабуе адгадаць, хто гэта. Калі яна адгадае імя дзіцяці, той становіцца Машай, калі не — працягвае лавіць дзяцей і адгдваць іх імёны.

Хто ляціць?

Усе дзеці ставяць указальныя пальцы на стол у адно месца. Выхавальнік кажа: «Гусі ляцяць?» — і паднімае рукі ўгару, паказваючы, як ляцяць гусі. Дзеці адказваюць: «Ляцяць!» — і таксама паднімаюць рукі.

- Качкі ляцяць?

- Ляцяць!

- Вераб'і ляцяць?

- Ляцяць!

- Самалёт ляціць?

- Ляціць!

- Рыбка ляціць? (Бусел, жаба, вавёрка, матыль, малпа.)

Захапіўшыся гульні, дзеці часта адказваюць: «Ляціць!» — і паднімаюць рукі. Выхавальнік спыняе іх і кажа:

- Не ляціць, не ляціць!

Гульні трэба закончыць тады, калі ўвага дзяцей аслабне і яны пачнуць як папала паднімаць рукі.

Абярніся!

Дзеці становяцца ў кола, бяруцца за рукі і прыгаворваюць:

Топ, гоп, гоп!

На пагорку чабор.

На чабары — сучок.

Ля сучка-драпачка

Залаты мухамор.

А пагорак круты.

Абярніся, Юрась, ты!

Пры слове «гоп» усе прысядаюць. Юрась (дзіця, імя якога назвалі) пасля апошніх слоў паварочваецца спінай да кола. З гэтай прыгаворкай звяртаюцца да кожнага. Гульня працягваецца, пакуль усе не павернуцца спінай да цэнтра кола.

Каго няма?

У радок ставяцца крэслы. Дзеці садзяцца на іх. Адзін з удзельнікаў гульні ўстае, уважліва глядзіць на ўсіх, каб запомніць, дзе хто сядзіць, і кажа:

Я устану, вокам гляну

І запомню, хто дзе сеў.

Памяць маю, адгадаю,

Хто пакінуць месца ўспеў.

Потым ён выходзіць за дзверы. У другія дзверы выходзіць хто-небудзь з удзельнікаў гульні. Вяртаецца той, хто павінен адгадаць; каго няма. Калі адгадае, то садзіцца на месца, а адгдвае той, хто хаваўся.

Калі дзіця марудзіць з адказам, то яму дапамагаюць, называючы, у што апрануты той, хто хаваецца.

Палачка-шукалачка

Па лічылцы дзеці выбіраюць таго, хто будзе ўсіх шукаць - шукальніка. Яму завязваюць

вочы. Удзельнікі гульні хаваюцца хто куды. Калі ўсе схаваюцца, шукальнік на ўмоўленым месцы стукае палачкай і голасна гаворыць:

Палачка-шукалачка,
Я іду шукаць.
Каго я першага знайду,
Таго за палачкай пашлю!

Пасля таго як усе будуць знойдзены, месца шукальніка займае той, каго знайшлі першым. Гульня працягваецца.

Гарлачыкі

Дзеці выбіраюць матку і ката. Потым усе садзяцца на падлогу, а матка гаворыць кату: «Глядзі ж, кот: я пайду ў поле на работу, а ты вартуй тут гарлачыкі, каб ніхто іх не перакуліў».

Матка адыходзіць, а кот абыходзіць сядзячых дзяцей і гаворыць, па чарзе звяртаючыся да кожнага і дакранаючыся да яго: «Гэта смятанка!», «Гэта сыроватка», «Гэта тваражок!», «Гэта вяршкі», «Гэта кісляк» і г. д.

Вяртаецца матка, бачыць перакуленыя гарлачыкі і ловіць ката (кот стараецца ўцячы). Калі зловіць, карае яго: «Не чапай смятанкі! Не бі гарлачы!» Выбіраюцца другія кот і матка.

Баба Яга

3 удзельнікаў гульні выбіраюць Бабу Ягу. На зямлі праводзяць лінію. Усе стаяць па адзін бок лініі, Баба Яга - насупраць. Дзеці хорам прыпяваюць:

Бабы Ёжкі не баюся,
Чапялой адбаранюся!
Ёсць у мяне спрыт і сіла,
Баба Ёжка мне не міла!

Потым бягуць насустрач Бабе Язе. Тая іх ловіць. Каго зловіць, той становіцца Бабай Ягой. Гульня працягваецца.

Кот Апанас

Развучваецца лічылка. Пад яе дзеці лічацца і выбіраюць ката. Яму завязваюць вочы і вядуць (абавязкова ўсе) да дзвярэй. Кот бярэцца за ручку дзвярэй, а ўдзельнікі задаюць яму пытанні:

- Кот, кот, на чым стаіш?
- На дубе!
- За што трымаешся?
- За сук!
- Што на суку?
- Вулі!
- Што ў вуллях?
- Пчолы!
- Што ў пчолах?
- Мёд!
- Каму ды каму?
- Пані ды пану.
- А нам што?
- Смала на лапаце!

Тады ўсе лёгенька ляпаюць ката па спіне пад такт песенькі:

Апанас, Апанас,
Твая жонка ў нас.

Увалілася ў квас.
Лаві сем год нас!

З апошнімі словамі ўсе ўцякаюць ад ката. Замяняе ката першы, каго ён зловіць. Гульня паўтараецца.

Дзед і баба

Дзеці выбіраюць дзеда і бабу. Дзед садзіцца вярхом на палку, а баба і астатнія ўдзельнікі гульні адзін за адным садзяцца на падлогу: дзеці наперадзе, баба ззаду. Усе моцна трымаюць адзін аднаго пад пахі. Дзед аб'язджае ўсіх са словамі:

Еду, еду каля дзеда,
Еду, еду каля бабы,
Каля бабы, каля старэнькай.

Затым прыпыняецца каля пачатку рада, і, стукаючы палкай, пытае:

- Ці ёсць гаспадар у двары?
- А што табе?
- Свінні ў гародзе!
- Ну, выгані іх!
- А ці дазволіце рэпку вырваць?
- Ды рві сабе, толькі выгані!

Тады дзед дакранаецца палкай да пляча таго, хто сядзіць першым, і гаворыць:

- Юсь, вон! Юсь, вон! Мне пакіньце хоць адну рэпку!

Кідае палку, хапае першага за рукі і цягне да сябе.

Другія яго не пускаюць. Дзед вырывае гэту «рэпку», садзіць яе асобна, а сам зноў пачынае аб'язджаць гульцоў з той жа песняй. Пасля просьбы рэпку вырваць дзеці пытаюць дзеда:

- А дзе ж ты тую падзеў?

Дзед прыдумвае розныя адказы («А вось, як ехаў цераз масток, чорт схпіў кабылу за хвосток, тады я яму рэпіну і кінуў»).

- Ну, вырві сабе.

Дзед пачынае цягнуць рэпку, а калі яму цяжка, то кліча на дапамогу таго, каго выцягнуў раней. Разам яны выцягваюць другую рэпінку. Гульня працягваецца, пакуль дзед не перацягне ўсіх яе ўдзельнікаў.

Лянок

Дзеці выбіраюць бабулю і становяцца ў кола, бабуля ў цэнтры яго. Хорам дзеці пытаюць:

- Што ты, бабуля, нам прасці дасі? Бабуля адказвае:
- Старым бабулькам воўны пасмачку, а прыгожым маладзічкам белы лянок!

Пасля гэтага ўсе разам — і дзеці і бабуля — гавораць паўтараючы дакладна ўсе дзеянні бабулі:

А мы сеялі, сеялі лянок,
Белы, слаўны кужалёк!
Урадзіўся, наш лянок!
Урадзіўся, кужалёк!
Мы лянок ірвалі, жалі,
Абразалі, ў полі слалі,
У снапчкі абіралі...
Урадзіўся лянок
Белы, слаўны кужалёк.

Дзядуля-ражок

Дзеці выбіраюць важака і называюць яго Дзядуля-ражок. У баку ад пляцоўкі абазначаюць для яго домік, падзяляюцца на дзве роўныя групы. Па абодва бакі ад дзядулевай хаткі, на роўнай адлегласці, абазначаюць свае домікі. Месца паміж двума домікамі называецца полем. Дзеці размяшчаюцца ў сваіх доміках, а Дзядуля-ражок у сваім, і гульня пачынаецца. Дзядуля-ражок глядзіць направа, потым налева і крычыць:

- Хто мяне баіцца?

Дзеці разам адказваюць:

- Ніхто!

Пасля гэтага яны перабягаюць цераз усё поле са свайго доміка ў другі. Бягуць і крычаць:

- Дядуля-ражок

З'еў чужы піражок!

Дядуля-ражок выбягае са свайго доміка і стараецца зловіць як мага больш дзяцей. Першы, каго ён зловіць, становіцца яго памочнікам і разам з ім ловіць астатніх.

МЫ ГУЛЯЕМ У ТЭАТР

У тэатр дзеці ходзяць з радасцю, а яшчэ з большай радасцю ўдзельнічаюць у тэатральнай дзейнасці. Яны лёгка пераўвасабляюцца, шчыра вераць у кожнае слова герояў тэатралізаванага дзеяння. Лепшых акцёраў, як дзеці, цяжка знайсці.

Драматычнае дзеянне аказвае эмацыянальнае ўздзеянне на маленькага глядача, прымушае яго суперажываць з героем спектакля, вучыць яго думаць, разважаць. Такі самы жыватворны ўплыў аказвае спектакль і на дзяцей-акцёраў.

Апрача сказанага, праз гульні ў тэатр дзеці вучацца мове, знаёмяцца з фальклорам, паэзіяй, з народнымі традыцыямі. Падрыхтоўка тэатралізаванай сцэнкі дае магчымасць выхавальніку вучыць дзяцей прыгожа, гучна вымаўляць словы, адчуваць рытм, музыку беларускай мовы.

У працэсе падрыхтоўкі любой, нават маленькай сцэнкі, якую будуць глядзець толькі дзеці ў групе, выхавальнік раскрывае лінію паводзін герояў драматычнага тэксту, тлумачыць іх узаемаадносіны, характары, вучыць маленькіх акцёраў слухаць партнёра, а не механічна паўтараць словы сваёй ролі. Выхавальніку неабходна імкнуцца да таго, каб дзіця не пераймала манеру вымаўлення, інтанацыю дарослага, а трымалася сваёй натуральнай інтанацыі.

Добра, калі педагог працуе над сцэнкай разам з дзецьмі, калі ён раіцца з імі, як і што лепш зрабіць. Добра, калі ролі вывучаць усе дзеці. Тады можна будзе мяняць акцёраў у паказах аднаго і таго ж спектакля. Падрыхтаваныя спектаклі трэба захоўваць у рэпертуары і час ад часу звяртацца да іх.

Рыхтуючы сцэнку, выхавальнік мае магчымасць патроху раскажваць дзецям пра тое, як зарадзіўся тэатр, пра батлейку, пра нашых тэатральных дзеячаў, пра сучасныя тэатры. Мы спадзяёмся, што матэрыял гэтага раздзела дапаможа выхавальнікам зрабіць жыццё дзяцей не толькі змястоўным, але і цікавым, дзівосным, што работа над інсцэніроўкамі прынясе выхаванцам шмат радасці, узбагаціць іх веды. Аўтары размеркавалі матэрыял для гульні ў тэатр наступным чынам. Пад загалоўкам «Мы гуляем у тэатр кожны дзень» аб'яднаны кароценькія сцэнкі, зробленыя паводле невялікіх апавяданняў ці вершаў. Дарэчы, пры жаданні педагог можа сам зрабіць інсцэніроўку якога-небудзь верша. «Мы даём канцэрты для гасцей». У гэты падраздзел уваходзяць большыя па аб'ёму інсцэніроўкі, зробленыя паводле вершаў, казак, апавяданняў, а таксама сцэнарыі на розныя тэмы («Цацкі», «Музычная палічка» і г. д.). У падраздзел «Мы рыхтуемся да свята» ўвайшлі сцэнарыі правядзення такіх свят, як Каляды, Купалле, Новы год. І завяршаюць раздзел дзве невялікія інсцэніроўкі пад назвай «Гэта ведаць трэба ўсім».

Храбрэц

(Паводле верша Паўлюка Пранузы)

Дзеючыя асобы: вядучы хлопчык Аляксей, гусак.

Дзея адбываецца на двары каля лаўкі.

Вядучы: Расхрабрыўся Аляксей.

Аляксей (*ідзе і падкідае мячык, хваліцца*): Не баюся я гусей! (*Стаў на лаўку*). Хто цяпер мяне дастане? (*Рукі ў бокі, мяч паклаў на лаўку*.)

Гусь (*ідзе і шыпіць, шчыпле хлопца з усіх бакоў*): Ш-ш-ш! Ш-ш-ш!

Аляксей (*падымае то правую, то левую нагу*): Ой, баюся! Ой, баюся!

Вядучы:

А гусак аж засіпеў,

Выхваляк ён не цярпеў.

Хлопчык уцякае, гусак за ім.

Вось так!

Хто пахваліцца,

Той праваліцца.

Мышка, мышка, дзе была?

(3 народнага)

Дзеючыя асобы: мама-мыш, дачка-мышка, кот. *Маці-мыш ганяецца за дачкой-мышкай, якая бегае вакол стала. У куце сядзіць кот.*

Маці: Мышка, мышка, дзе была?

Дачка (*бегае*): Была ў пана караля.

Маці: Што рабіла?

Дачка (*бярэ са стала лыжку і паказвае*): Лыжкі мыла.

Маці: А што далі?

Дачка: Кусок сала. (*Паказвае рукамі, які вялікі кусок сала.*)

Маці: Дзе паклала?

Дачка: Пад лаўкаю. (*Глядзіць пад лаўку.*)

Маці: Чым накрыла? (*Таксама глядзіць пад лаўку, але нічога пад ёю не знаходзіць.*) **Дачка:** Халяўкаю. (*Шукае сала пад лаўкаю разам з маці.*)

Маці (*грозна*): Дзе падзела?

З'яўляецца Кот. Ubачыўшы мышак, ён пачынае ганяцца за імі. Не дагнаўшы, садзіцца на падлогу, дастае з торбы кавалак сала, пачынае есці. Мышкі моўчкі пазіраюць на яго. Кот, з'еўшы сала, пацягваецца, кажэ «мяў» і засынае на падлозе.

Пчала і муха

(Казка)

Дзеючыя асобы: муха, пчала, вядучы. *Дзеянне адбываецца на лузе, сярод кветак. Муха адпачывае каля кветак, пазяхае.*

Муха: Як добра на свеце жыць! (*Нюхае кветкі, а потым ад іх паху засынае.*)

Пчала (*ляціць*): Ж-ж-ж!

Муха: (*прачнулася, сярдзіта*): Хто гэта? (*Заўважае пча-лу.*) Ах ты, нягодніца! Чаго тут над вухам стогнеш, мне спаць не даеш!

Пчала: Ж-ж-ж! Выбачай! Я шмат мёду нясу, дык і стагну ад цяжару. (*За плячыма ў пчалы торбачка з мёдам.*)

Муха (*смяецца*): Ха-ха-ха! Сядай! (*Пчала сядзе побач з мухай.*) Шмат мёду нясеш, а сама, нябоць, галодная: вунь якая худая. Як мыш з царквы. Адны косці тырчаць.

Пчала: Так. Мы пчолы, збіраем цуды, а самі худы!

Муха (*здзіўлена*): А чаму ж вы худы? Мёд жа ў вас ёсць.

Пчала: Дык жа мёд мы збіраем не толькі сабе, а і сваім дзеткам, і гаспадару, які нам хатку зрабіў, даглядае нас.

Муха (*махае крыламі*): Чакай, чакай! Як гэта можна збіраць мёд для іншых? Мы, мухі, так не робім.

Пчала (*падымаецца і збіраецца дахаты*): Няма мне калі з табою гаманіць: трэба дзеткам мядовую кашу варыць. (*Паляцела.*)

Муха (*ёй услед*): А дзе возьмеш мядовую кашку?

Пчала: На сабе вязу!

Муха: У чым? (*Устае.*)

Пчала: У вазку, у палазку, і за пазушкай. (*Здалёк.*) Ж-ж-ж... (*Знікла.*)

Муха (*паляцела за пчалой*): У чым? У чым?

Вядучы (*выходзіць на сярэдзіну сцэны*): Адзін працуе цэлы дзень, а другі глядзіць, дзе лепшы цень.

Дудка-чараўніца

(Паводле верша Вольгі Іпатавай)

Дзеючыя асобы: хлопчык, ліса, мядзведзь. *Дзея І адбываецца ў лясной хатцы, Хлопчык бярэ дудку і іграе на ёй. Ліса пазірае на хлопчыка збоку праз акенца.*

Хлопчык:

Дудка-чараўніца,
Паіграй, сястрыца!

Хлопчык іграе на дудцы.

Ліса (убок): Чараўніца?

Хлопчык іграе на дудцы мелодыю беларускай народнай песні «Перапёлчэчка», потым вырашае пазваць сваіх сяброў, каб паслухалі, як гучыць яго дудка. Кладзе дудку на лаўку, якая стаяла пад акном, і ідзе з хаты клікаць сваіх сяброў.

Хлопчык: Пайду паклічу сваіх сяброў. Няхай яны паслухаюць, як я іграю. Янка! Алесь! Тым часам ліса крадзе дудку і ўцякае.

Хлопчык (вярнуўся без сяброў): Ні Алесь, ні Янкі няма дома. Пачакаю іх і зноў паіграю на дудны (ідзе да лаўкі, на якой ляжааа яго дуда, шукае яе), Што за гора, за бяда? Дзе падзелася дуда?

Ні на лаўцы (глядзіць на лаўку),
Ні на даху (глядзіць на дах),
Ні пад печкай (глядзіць пад печку),
Ні пад пахай (глядзіць пад паху).

Садзіцца на лаўку, апусціўшы галаву.

Ах ты, дудка мая,
Дудка,
Дзе ж ты так
Прапала хутка?

Пайду яе шукаць (устае і ідзе з хаты).

Дзея II адбываецца ў лесе.

Ліса (ідзе да мядзведзя, які сядзіць на пяньку, есць мёд, звяртаецца да яго):

Дзядзька, вечарам прыходзь,
І мядзведзіху прыводзь!
Каб паслухалі дуду (паказвае дудку)!
Я ж пайду шукаць дзіка
Ды шаноўнага ваўка.
Ды астатніх прывяду,
Каб паслухалі дуду.

(Круціць дудою перад носам мядзведзя).

І яна — чароўная,
З іншымі не роўная!
Я скажу ёй: «Зайграй,
Каб пачуў мяне ўвесь край.

Ліса збіраецца ісці.

Мядзведзь (устае з пянька):

Не, цяпер, ліса, давай
Полечку зайграй!
І збяруцца ўсе сюды
Лясныя жыхары!

Ліса: Добра, пайграю. (Дзьме ў дудку, дудка не іграе. Ліса глядзіць на яе здзіўлена.) Дудка нешта не пяе!

Мядзведзь (убок): Што ні робіць — усё дарма!

Ліса і так і гэтак круціць дудку, яна ўсё не пяе. Недзе здалёк ідзе хлопчык, які шукае дудку. Ліса заўважае хлопчыка і ад сораму кідаецца наўцёкі, кінуўшы дудку.

Хлопчык: Вось знайшлася мая дудка! Бярэ дудку.

Дзьмухнуў ціха ў яе —
І дуда пяе (грае на дудцы «Польку-Янку»).

Мядзведзь прытопвае нагой і пляскае ў далоні.

Мядзведзь:

Раскажы мне, а чаму
Табе, Янка, аднаму
Грае песенькі дуда?

Хлопчык:

Трэба ўмець іграць —

Тады
З самай простае дуды
Паліецца песенька.
Звонкая ды весня.
Будуць слухаць
Яе людзі,
Чараўніцай
Клікаць будуць!

Хлопчык іграе на дудцы польку, мядзведзь пускаецца ў скокі, за ім скачуць усе звяры.

Куды дзеўся Дзед Мароз?

Дзеючыя асобы: вядучы, дзеці: Ясь, Хрысціна, Васіль; Баба Яга, вожык, мыш, Дзед Мароз.

Вядучы: Дзеці, нешта Дзядуля Мароз спазняецца. Давайце пойдзем яго сустракаць!

Дзеці апранаюцца. Пад музыку П. Падкавырава яны імітуюць катанне на лыжах, пасля заканчэння музычнага ўступу спяваюць песню «На лыжах» (сл. П. Пранузы).

Толькі выпаў першы снег –
Мы на лыжы сталі.
Звонкі гоман наш і смех
Абуджае далі.

Мы ляцім з крутой гары,
Ўслед шумяць бярозы.
Не пужаюць нас вятры
Халады, марозы.

Дзеці накіроўваюцца ў лес, дзе сустракаюцца з Бабай Ягой, якая сядзіць на пні, насунуўшы на сябе кажух.

Васіль: Можа, гэта Дзед Мароз?

Дзеці ідуць да пня і прыпыняюцца, бо Баба Яга ўстае і пачынае гучна ўдыхаць паветра, быццам чуе кагосьці побач.

Баба Яга (аглядаецца): Нікога няма! Здалося (садзіцца на пень і вяжа панчоух).

Ясь: Хто гэта?

Хрысціна: Няўжо мы трапілі да Бабы Ягі? *Баба Яга падымаецца, бярэ мятлу, глядзіць у бінокль. Дзеці ўцякаюць.*

Баба Яга: Чалавечым духам пахне. Але я сёння добрая і нікога не ем. Ні мам, ні тат, ні бабуль, ні дзядуль — нікога! Таму што сёння навагодняе свята!

Баба Яга здымае кажух і красуецца перад лустэркам. Дзеці, пачуўшы яе словы, смела набліжаюцца да Бабы Ягі.

Хрысціна: Добры дзень, бабуля, бабулечка Яга (працягвае ёй яловую галінку). Сядай, калі ласка. *Баба Яга садзіцца на пень.*

Васіль (паказвае на яе нагу): Кволая, балючая, рыпучая нага!

Ясь: Як ты пажываеш, лясная сіраціна? (Гладзіць Бабу Ягу.)

Хрысціна: Як ты ў беднай хатцы хворая скрыпіш? (Накідвае на яе плечы хустку.) **Вядучы:** І сказала бабка, бабулечка Яга.

Баба Яга: Больш мяне не мучае рыпучая нага.

Паціху падымаецца, але з першага разу ўстаць не можа, ледзь-ледзь перасоўваецца, а потым пачынае рухацца больш жвава і пераходзіць у скокі. Падае на падлогу. Дзеці яе падымаюць.

Баба Яга: Не чапайце мяне, не трэба! Я сама!

(Падымаецца, звяртаецца да дзяцей.) Сядайце, мае даражэнькія!

Васіль: А ў цябе, бабулечка, і сапраўды нага не баліць!

Баба Яга: (кранае сваю нагу):

Вылечыла гразямі,
Націраннем, мазямі —
Лятала на ўсё лета

На поўдзень, на курорт,
Па авіябілету,
Што даў... (шукіае білет).

Дзе ж ён? Дзе? Гэта чароўны білет. Па ім можна куды хочаш ляцець.

Ясь (да Хрысціны шэптам): Можна, гэта білет Дзедэ Мароза? У яго ўсё чароўнае! **Хрысціна:** Ага! А Баба Яга выкрала яго, таму Дзедэ Мароз і спазняецца да нас на ёлку. *Баба Яга пачула размову дзяцей.*

Баба Яга: Знайшла! Знайшла! Але гэта білет не Дзедэ Мароза, а мой (хавае білет у кішэню). Спалохалася, што згубіла яго. Ну дык слухайце далей:

Я жыву адменна,
Маю добры дом.
Лясныя слухаць песні
Выходжу на балкон.

Дзеці (разам): Якія?

Баба Яга спявае «Калыханку» (сл. А. Вольскага) і зачароўвае ўсіх удзельнікаў спектакля і гледачоў. Дзеці «засынаюць».

Змрок ляжыць навокал,
Як гушчар лясны.
Да сцягнутых вокнаў
Падыходзяць сны.

Спаць усім належыць
На зыходзе дня.
Недзе ў Белавежы
Дрэмле зубраня.

Між ялін кашлатых
У сваім дупле
Спяць ваверчаняты
У цішы, у цяпле.

І крыклівай сойцы,
Што ў гняздзечку спіць,
Аж да ўсходу сонца
Дзетак не будзіць.

Спяць у лузе краскі, —
Ты чаму не спіш?
Можна, сёння ў казку
Ў сне ты паляціш...

Баба Яга: Вой, што я нарабіла? Сёння свята, а ўсе паснулі. *Бярэ мятлу і дакранаецца да кожнага дзіцяці. Усе адразу прачынаюцца.*

Дзеці: Як мы доўга спалі.

Васіль: Дык гэта ж Баба Яга нас зачаравала!

Баба Яга: Прачынайцеся і слухайце далей:

Жыву, адпачываю
У доглядзе, цяпле.
Даўно ўжо не лятаю
Я верхам на мятле.

Я лятаю на самалёце. Але зараз палячу на мятле. *Бярэ мятлу, садзіцца на яе і вылятае.*

Хрысціна: Можна, Баба Яга зачаравала Дзедэ Мароза, як і нас, і ён знаходзіцца ў яе хатцы? Пойдзем пашукаем. *З'яўляецца Баба Яга. Дзеці падбягаюць да яе.*

Ясь:

Мілая Бабуся,
Дазволь нашай экскурсіі

Наведаць домік твой.

Баба Яга: Заходзьце, калі ласка, ды заставайцеся ў мяне. *(Дзеці ўваходзяць у хату.)* Жывіце са мною, як і я. Толькі ціха, не шуміце! Я зараз вас нечым пачастую *(выходзіць)*. **Ясь:** Давайце шукаць Дзеда Мароза!

Дзеці шукаюць у хатцы Дзеда Мароза.

Хрысціна: І пад лаўкай няма.

Васіль: І за шафай няма.

Ясь: Дзе падзеўся Дзед Мароз?

Уваходзіць Баба Яга з падносам у руках. На падносе кубкі з гарбатай і тры талеркі з падарункамі, якія схаваны пад сурвэткамі.

Баба Яга: Няма, няма ў мяне Дзеда Мароза. Лепш частуйцеся.

Дзеці п'юць гарбату, потым здымаюць сурвэткі з талерак, на якіх знаходзяць завадныя цацкі.

Дзеці іх заводзяць і ставяць на падлогу.

Дзеці: Які цуд! Якая прыгажосць!

Баба Яга: Гэта вам навагоднія падарункі.

Дзеці: Вялікі дзякуй, бабулечка!

Хрысціна: Але нам трэба ісці далей шукаць Дзеда Мароза, бо без яго не пачнецца свята ў дзяцей.

Ясь: Можа, ты нам падкажаш, дзе ён?

Баба Яга: Добра! Рассуньцеся крыху!

(Баба Яга пачынае круціцца з мятлой вакол сябе. Спыняецца і паказвае дзецям дарогу да Дзеда Мароза.) Вось там!

Дзеці: Дзякуй! Бывай! *(Радасныя выходзяць з хаты.)*

Васіль:

Як нас прывячала
Бабуля за сталом,
Частавала чаем
З бруснічным пірагом!

Хрысціна:

Мы ўсе куткі абтупалі –
Адзін раз і другі —
І не знайшлі ні ступы
І ні качаргі.

Ясь: І ні Дзеда Мароза!

Васіль: Пайшлі туды, куды нам паказала Бабуля Яга. Бо мы мусім прывесці Дзеда Мароза на свята.

Гучыць музыка. Дзеці імітуюць катанне на лыжах вакол ёлкі. Выходзіць вожык.

Дзеці (разам): Добры дзень, вожык!

Вожык: Пых-пых! Добры дзень! *(Бяжыць далей, шукае мыш.)*

Хрысціна:

Вожык-вожык — тупу-туп! *(Тунае нагамі.)*
Увесь іглісты, востры зуб.

Ясь:

Вожык-вожык, ты куды?
Ад якой бяжыш бяды? *(Бяжыць за вожыкам.)*

Васіль:

Вожык ножкамі туп-туп! *(Тунае нагамі.)*
Вожык вочкамі луп-луп! *(Маргае вачамі.)*

Ясь:

Навакол пануе ціш,
Вожык чуе ў лісці мыш.

Вожык ловіць мыш.

Мыш (жаласліва): Пі-пі-пі! Не ешце мяне, я вам нешта пакажу *(паказвае чароўны клубок)*. Ён давядзе вас туды, куды вы хочаце дайсці, і знойдзе вам таго, каго вы хочаце знайсці. Толькі скажыце: «Раз, два, тры! Клубок, вядзі!» *(Мыш аддае клубок і знікае.)* **Дзеці (кідаюць клубок):**

Раз, два, три! Да Дзеда Мароза вядзі! *(Ідуць за клубком і вяртаюцца з Дзедам Марозам.)* Ура!
Ура! Знайшлі Дзеда Мароза!